

شورای عالی حوزه ی علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

موضوع تحقیق:

سنت هدایت در قرآن

نام و نام خانوادگی پژوهشگر:

مریم شحیطاوی

شماره طلبگی: ۹۲۱۳۱۱۰۴۴۵

گرایش تفسیر و علوم قرآنی

استاد مربوطه :

علی قانعی

نیمسال اول ۹۴ – ۹۵

چکیده :

در این نوشتار پیشه رود ابتدا واژه سنت و هدایت از نظر لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار گرفته است و خصوصیات سنت الهی و تقسیم بندی های آن بیان گردید و پس از آن به انواع هدایت از منظر قرآن و مفسیرین بزرگ پرداخته شده است و حتی دیدگاه معصومین علیهم السلام در این رابطه بیان گردید و در پایان به ضرورت هدایت و نتیجه گیری نهایی پرداخته شده، در این زمینه تحقیقات فراوانی صورت گرفته که از نظر اخلاقی و تفسیر موضوعی هدایت الهی در آنها بررسی شده، امید است این پژوهش مفید وثمر ثمر واقع گردد.

کلیدواژه ها:

سنت ، هدایت ، معنای هدایت ، ضرورت هدایت ، هدایت تکوینی ، هدایت تشریعی

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه ..
مقدمه.....	۶
معنای لغوی واصطلاحی هدایت.....	۷
معنای اصطلاحی.....	۷
خصوصیات سنت الهی.....	۸
تقسیم بندی سنت های الهی.....	۹
انواع هدایت.....	۱۰
اول.....	۱۰
دوم.....	۱۱
۱-هدایت اولیه ونخستین.....	۱۲
۲- هدایت ثانویه یا پاداشی.....	۱۲
۳- هدایت به مفهوم رسیدن به واقع.....	۱۳
۴-هدایت به مفهوم حکم واراده خدا.....	۱۳
سوم.....	۱۳
چهارم.....	۱۴

معنای هدایت در آیات و روایات..... ۱۵

ضرورت هدایت..... ۱۷

نتیجه..... ۱۹

منابع و مآخذ..... ۲۰

یک نگاه اجمالی به آیات قرآن به خوبی روشن می سازد. که قرآن هدایت و ضلالت را فعل خدا می شمارد و هر دو را به او نسبت می دهد اگر بخواهیم همه آیاتی که در این زمینه ی شماریم سخن به دراز می کشد همین قدر که در سوره می خوانیم: *والله يهدي من يشا الى صراط المستقيم*^{۴۷}

و خداوند هر کس را بخواهد به راه راست هدایت می کند و در سوره نحل آمده است «ولكن يضل من يشا ويهدي من يشا»^{۴۸}

ولی او هر کس را به خواهد هدایت می کند و هر و هر کس را بخواهد گمراه شبیه این تعبیر در مورد هدایت و ضلالت و یا یکی از این دو در آیات زیادی از قرآن کریم به چشم می خورد.^{۴۹}

هدایت پیشوایان ما از دوره ادله طریق و ایصال به مطلوب صورت می گیرد گاه تنها به امر به معروف و نهی از منکر قناعت می کنند ولی گاه با نفوذ باطنی در دل های آماده آنها را به هدف های تربیتی و مقامات معنوی می رسانند. کلمه امر در بعضی از آیات قرآن به معنی (امر تکوینی) به کار رفته ما نند آیه ۸۲ سوره یس که می فرماید: *انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون*. هنگامی که چیزی را اراده کند فرمان او تنها این است که می گوید موجود باش آن هم موجود می شود. جمله «یهدون با مرنا» در آیه مورد بحث «آیه ۲۴ سره سجده» نیز اشاره به همین معنی است یعنی آنها پیشوایانی بودند که به قدرت پروردگار در نفوس آماده نفوذ می کردند و آنها را به هدف های عالی و تربیتی و انسانی سوق می دادند این معنی فی حد ذاته قابل ملاحظه است و یکی اط شئون اما مت و شاخه های امامت است.^{۵۰}

اما جمله «یهدون با مرنا» را منحصر به این دانستن موافق ظاهر آیه نیست، ولی مانعی ندارد که ما امر را در ای جمله

^{۴۶} - جوادى آملی، تفسیر موضوعی قرآن کریم، هدایت در قرآن، ج ۱۶ نشر اسرا، ج ۳، ص ۲۱

^{۴۷} - بقره (۲)، آیه ۲۱۳

^{۴۸} - سوره نحل (۱۶)، آیه ۹۳

^{۴۹} - ناصر مکارم شیرازی و همکاران، تفسیر نمونه، ج ۱۹ دارالکتب الاسلامیه، ص ۴۸۲-۴۸۳

^{۵۰} - همان، ج ۱۹، ص ۴۸۲

به معنی وسیع کلمه بگیریم که هم امر تکوینی و هم امر تشریعی را در بگیرد و هر دو معنی هدایت در آیه جمع باشد این معنی با بعضی احادیث که در تفسیر آیه وارد شده اند نیز هماهنگ است ولی به هر حال رسیدن امام و پیشوا به این مقام تنها در پرتو یقین و استقامت امکان پذیر است اما بحثی که در اینجا باقی می ماند این است که آیا منظور از گروه امامان و پیشوایان در بنی اسرائیل پیامبرانی هستند که در این قدم وجود داشتند و یا علما و دانشمندانی که به فرمان الهی مردم را هدایت به نیکی می کردند در این زمره وار داند؟

آیه از این معنا ساکت است همین اندازه می گوید: ما جمعی از آن ها را امامان هدایت کننده قرار دادیم. اما با توجه به جمله «جعلنا» قرار دادیم بیشتر چنین به نظر می رسد منظور پیامبرانی است که از طرف خدا به این مقام منصوب شدند.^{۵۱}

ضرورت هدایت

هدایت نوع انسان نه بدون وحی مسیر است نه بدون رهبر و می شناس و عامل به آن یعنی تنها نزول وحی و القای مجموعه قوانین به صورت کتاب آسمانی به وسیله فرشته بس نیست بلکه انسانی باید باشد که مستقیماً یا با واسطه حامل آن وحی مبین مفسر و حافظ آن از هر گونه تحریف و نیز مجری آن باشد و گرنه هرج و مرج را در پی دارد.

تفاوت این دو عنصر صوری و فاعلی این است که عنصر صوری یعنی قانون آسمانی بر اثر نسخ یا تحریف از صلاحیت سازندگی می افتد و دوران تا ثیرش پایان می یابد مانند منهای و شریعت کتابهای آسمانی پیشین (نه خطوط کلی دین) و گاهی بر اثر صیانت از نسخ و عصمت از تحریف هم چنان بر صلاحیت هدایت خود استوار است و هرگز گزند زوال و فرسودگی به حریم او راه نمی یابد همانند قرآن کریم ولی عنصر فاعلی یعنی انسان معصوم عهده دار رسالت همواره در معرض زوال است.^{۵۲}

^{۵۱} - همان، ص ۱۸۶

ما جعلنا لبشر من قبلك فان مت فهم الخالدون^{۵۳}

بنابراین برای عنصر فاعلی جامعه تصور نائب یا نماینده رواست بنابراین برای عنصر فاعلی جامعه تصور نائب یا نماینده

رواست لیکن برای عنصر صوری یعنی وحی آسمانی تصور بدل یا عوض نارواست زیرا با حفظ اصل لایزال نوبت به

بدل وفرع نمی رسد از این رو حضرت رسول (ص) هر گونه تعبیر یا تبدیل در حریم قرآن را به طور قطعی ممنوع دانسته

او وظیفه همگان را در اطاعت رهنمودهای وحیانی خواند است.^{۵۴}

واذاتللی علیهم آیاتنا بینات قال الذین لایرجون لقاءنا انت یقران غیر هذا او بدله قل ما یکون لی ان ابد له من تلقا

ونفسی ان اتبع الا ما یوحی الی انی اخاف ان عصیت ربی عذاب یم عظیم.^{۵۵}

همچنین در حدیث دیگری پیامبر می فرماید هر کس قرآن بخواند و گمان کند که به کسی چیزی برتر از آن داده اند

که به وی داده شده به حتم آنچه را خدا بزرگ کرده کوچک شمرده و آنچه را خدا کوچک کرده بزرگ شمرده است.^{۵۶}

^{۵۲} -جوادی آملی، تفسیر موضوعی قرآن کریم هدایت در قرآن، ص ۲۸-۲۹

^{۵۳} -سوره انبیا (۲۱)، آیه ۲۴

^{۵۴} -جوادی آملی، تفسیر موضوعی قرآن کریم هدایت در قرآن، ج ۱۶، ص ۲۹-۳۰

^{۵۵} -سوره یونس (۱۰)، آیه ۱۵

^{۵۶} -محمد رضا حکیمی، محمد حکیمی، علی حکیمی، الحیاه، ترجمه احمد آرام انتشارات دلیل ما چ نگار ج ۱، ص ۲۴۳

نتیجه گیری:

هدایت در قرآن کریم یکی از واژه های کلیدی و اصلی قرآن کریم می باشد. اساساً و به طور کلی می توانیم از این بخش و فصل که مورد نظر ما بود این نتیجه را گرفت که آنچنان هدایت در قرآن کریم نقش سازنده ای دارد که در این صورت شیطان از فریب چنین شخصی زبون و تهی می گردد. زیرا قرآن تبیان کل شیء خود را معرفی نموده است چنانچه در این باره می فرماید: وَ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَ هُدًى وَ رَحْمَةً وَ بُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ (۱) یعنی: و ما قرآن را که بیان کننده هر چیزی است و هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است بر تو نازل کرده ایم. اساساً قرآن کریم را به عنوان یک کتاب قصه و داستانی که سر منشأ آن عبرت و پند آموختن است نمی توان یاد کرد بلکه تمام قصص و حکایات قرآن نیز جنبه ی هدایت انسانی دارد. چنانکه خدای تعالی می فرماید: إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَ إِمَّا كَفُورًا (۲) یعنی: محققاً ما هدایت کردیم انسان را براه حق و صراط مستقیم یا آنکه شاکر می شود یا کفران می کند. پس بنابراین کسانی که به گمراهی کشیده شده اند و یا عاقبت به خیر در زندگی دنیائی خویش نگشته اند، کسانی هستند که به هدایت زیبای قرآن نرسیده باشند و این گونه انسان ها کم نیز نیستند. زیرا قرآن کریم شفاء هردردی است چنانکه خدای تبارک و تعالی می فرماید: وَ لَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْ لَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَعْجَمِيٌّ وَ عَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءٌ وَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَ هُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ (۳) یعنی: و اگر آن را قرآنی غیر عربی قرار داده بودیم قطعاً می گفتند: چرا آیاتش در نهایت روشنی بیان نشده است، آیا [قرآنی] غیر عربی [و نامفهوم] برای [مردمی] عرب زبان [و فصیح؟!]: بگو: این کتاب برای کسانی که ایمان آورده اند، سراسر هدایت و درمان است، و کسانی که ایمان نمی آورند در گوششان سنگینی است، و آن [با همه روشنی و آشکاری اش] بر آنان پوشیده و نامفهوم است اینانند که [گویی] از جایی دور ندایشان می دهند.

۱- (سوره نحل آیه: ۸۹)

۲- (انسان، ۳)

۳- (سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۴)

منابع و ماخذ :

* قرآن

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، توحید، قم، جامعه مدرسین فی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۱
- ۲- ابن بابویه، محمد بن علی، الاعتقادات فی دین الامامیه، قم، ناشر غلامرضا مازندرانی، ۱۳۷۰
- ۳- اصفهانی راغب، مفردات الفاظ القرآن، ترجمه مصطفی رحیمی نیا، تهران، سبحان
- ۴- بندر ریگی محمد المنجد، ج۲، انتشارات ایران، چ ۶، ۱۳۸۶
- ۵- بیضاوی، انوار التنزیل، ج۲،
- ۶- حکیمی محمد رضا، محمد حکیمی، علی حکیمی، الحیاه، ترجمه احمد آرام انتشارات دلیل ما چ نگار ج۱،
- ۷- جوادی آملی، تفسیر موضوعی قرآن کریم، هدایت در قرآن، ج ۱۶، نشر اسرا،
- ۸- طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، دار الکتب الاسلامیه، قم
- ۹- طباطبایی محمد حسین، المیزان، ج ۱، ۴، دفتر انتشارات اسلامی، قم
- ۱۰- فیض کاشانی، تفسیر صافی، نوید اسلام، چ ۲، زمستان ۸۶
- ۱۱- قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۱۱، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، چ ۳، تابستان ۱۳۸۴
- ۱۲- مکارم شیرازی ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، ج ۱۹، چ ۱۷، دارالکتب الاسلامیه
- ۱۳- مر عشی سید علی اکبر - قاموس قرآن، ج ۷، دار الکتب الاسلامیه، چ ۱۱، ۱۳۸۶